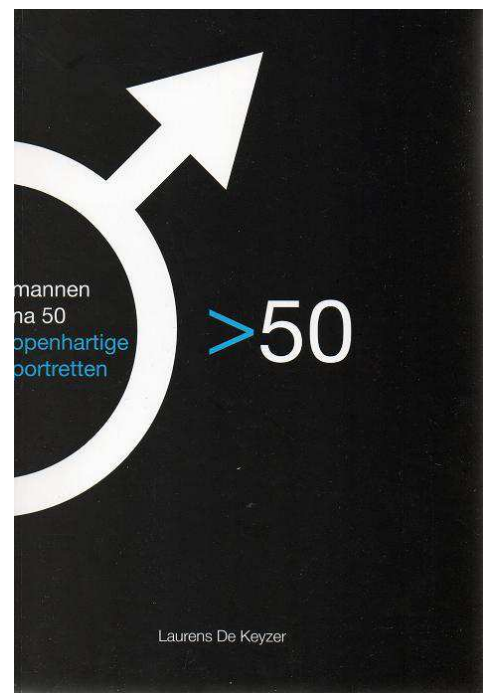

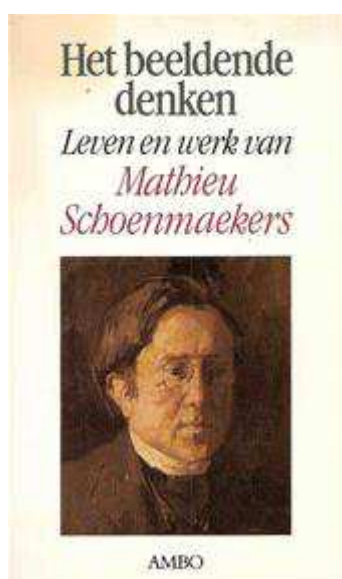
Een mensbeeld om mee te lachen

- Pagina 65: als je deze tekst leest, dan wil dat zeggen dat je de weg naar mijn website hebt gevonden en dat betekent ook dat je op de openingspagina, door te klikken op de kaft van *Tot in der eindigheid*, meteen toegang krijgt tot de volledige tekst en uiteraard tot het afrondende hoofdstuk waarin ik een aanzet heb gegeven tot het formuleren van een nieuw mensbeeld.
- Pagina 66: ik ben heel voorzichtig geweest in mijn beschrijving van het leven en gedrag van onze voorouders. De evolutionaire biologie vertelt ons zonder enige twijfel ongelofelijk veel over onze vroegste geschiedenis als hominiden maar voor heel wat hypothesen zijn er een hoop concurrerende hypothesen die even goed de fenomenen kunnen duiden en interpreteren. Ik besef dus terdege dat er een omvangrijke literatuur bestaat over het onderwerp maar, omdat het niet essentieel is voor mijn betoog, achtte ik het niet nodig dit in detail uit te pluizen. Dat gezegd zijnde, zijn er boeken, zoals het recente *Oogklepdenken* van Ruben Mersch, die hierop uitvoeriger ingaan.
- Pagina 67: de bliksem is alles bij elkaar genomen een mooie illustratie van een fenomeen waarvoor we een goede ‘eerste-orde’ interpretatie hebben – het gaat om een elektrische ontlading – maar die heel snel verdwijnt als adequaat zodra we meer details willen hebben. Om maar één enkel voorbeeld aan te halen, neem het volgende artikel: Shyam, A. & T. C. Kaushik (1999): “Observation of neutron bursts associated with atmospheric lightning discharge”. *J. Geophys. Res.*, 104(A4), 6867–6869, doi:10.1029/98JA02683. Ik had werkelijk geen idee dat ook neutronen in dit proces betrokken waren. Ga naar *Scholar Google* en tik “Physics of lightning” in en geniet!
- Pagina 68: de uitdrukking “een brein op pootjes” heb ik de eerste keer (denk ik) in een interview met Laurens De Keyzer voor een boek met de mooie titel *Mannen na 50. Openhartige portretten* (Leuven: Davidsfonds, 2009, pp. 80-87). Het was eruit voor ik het goed wist en het is, hoe kan het ook anders?, de titel van het interview geworden.
- Pagina 69: ik durf te denken dat de anti-psychiatrie beweging vandaag niet veel belletjes meer zal doen rinkelen. Maar wat Jan Foudraïne toen heeft geprobeerd was echt wel moedig: proberen om de grenzen tussen ‘gezond’ en ‘mentaal ziek’ te laten vervagen zodat genuanceerdere beelden konden ontstaan. We waren allemaal een beetje (of meer) gek en dus was het niet evident wie er recht van spreken had. Vergelijk dit vandaag met het gebruik van de beruchte DMS-V, de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental*

Disorders, het diagnostisch-statistisch referentiewerk voor psychiaters om gedragspatronen te labelen en te identificeren (ik vermeld dit werk ook op pagina 72).

- Pagina 69 en pagina 70: ik vermeld Karl Kraus, Otto Weininger, Piet Mondriaan en Sigmund Freud, zonder enige verdere achtergrond te beiden en dat is een beetje gedurfd om het zacht uit te drukken. Uiteraard vind je van elk van deze figuren al of niet uitgebreide lemma's op Wikipedia en in andere bronnen maar ik heb een specifieke reden waarom ik deze voorbeelden aanhaal. Ik ben namelijk uitermate gefascineerd door de periode die loopt van het einde van de negentiende eeuw tot de aanzet van de tweede wereldoorlog in de jaren dertig. Het gaat dan om steden zoals Wenen, Amsterdam, Moskou, Berlijn, Parijs, noem maar op. Neem nu Wenen in die periode. Op alle culturele gebieden wordt alles grondig herdacht: in de muziek met de tweede Weense school (Arnold Schoenberg, Alban Berg en Anton Webern) wordt de tonaliteit verlaten voor de twaalftoonsmuziek of dodecafonische muziek, in de architectuur gooit Adolf Loos alles door elkaar, in de schilderkunst komen Oscar Kokoschka en Egon Schiele met het expressionisme voor de dag, in de literatuur probeert Robert Musil nieuwe vormen uit, in de wetenschappen houdt Ernst Mach grote opkuis en in de filosofie wil Ludwig Wittgenstein de filosofische problemen eens en voor altijd oplossen. Het referentiewerk voor deze periode is en blijft (hoewel over details kan en moet gediscuteerd worden) het sublieme werk van Stephen Toulmin en Allan Janik, *Het Wenen van Wittgenstein*. Karl Kraus, schrijver-journalist, is de onverbiddelijke observator van deze periode. Hetzelfde doet zich voor, zij het in iets mindere mate, in Nederland, waar De Stijl-beweging een nieuwe tijd inluidt met figuren zoals Mondriaan en Theo Van Doesburg. Het is dan ook verrassend dat, temidden van zulke drastische omwentelingen,

van het totaal opnieuw denken van de hele wereld, de meesten van deze verlichte geesten blijven steken in man- en vrouwbeelden die je niet voor mogelijk houdt. Uiteraard komt dan de figuur van de tragische Otto Weininger er op de voorgrond te staan, auteur van *Geschlecht und Charakter*. Als je dit boek leest, dan mag je niet verbaasd zijn dat iemand als Sigmund Freud moest langskomen. Een samenleving die er zulke bizarre ideeën op nahield over de relatie tussen man en vrouw, was dringend aan een sofa toe. Laat ons evenwel niet vergeten dat de psychologie als wetenschap en niet langer als een discipline binnen de filosofie zeer jong was en dat allerhande (aanzetten tot) theorieën de ronde deden. Het intrigerende van de hele zaak is dat dergelijke ideeën niet alleen in Wenen populair waren maar ook bijvoorbeeld in

Nederland bij een kunstenaar zoals Piet Mondriaan die een zekere inspiratie heeft gehaald uit het werk van Mathieu Schoenmaekers, een priester-filosoof die er curieuze ideeën op nahield over man en vrouw. Dat het verticale (en actieve, en abstracte) met de man wordt geassocieerd en het horizontale (en passieve, en concrete) met de vrouw is een element dat terugkomt in de werken van Mondriaan. Kijk je dus naar een doek van Mondriaan met de gekende horizontale en verticale zwarte lijnen dan kijk je meteen ook naar een welbepaald mensbeeld.

- Pagina 75: iedereen moet deze discussie kennen: wat onderscheidt de mens van de computer? Bij de computer kan er niets anders uitkomen dat wat je erin steekt en bij de mens kan er van alles gebeuren. Deze discussie situeert zich in een filosofisch netwerk dat draait rond de vraag of er ooit een moment kan komen dat machines niet meer te onderscheiden zullen zijn van mensen. Velen die dit idee niet genegen zijn bedenken argumenten om aan te tonen dat dit principieel onmogelijk is. Een bekende naam in dit verband is ongetwijfeld Roger Penrose die in *De nieuwe geest van de keizer* een stevig pleidooi houdt voor het onderscheid door, onder andere, beroep te doen op de wiskundige intuïtie die niet in (computer)programma's te vatten zou zijn. Maar mag ik toch eens een naïeve poging doen om het probleem te begrijpen? Wat precies stop je in de computer? Dan kan alleen maar een programma zijn, een reeks instructies dus, en een aantal initiële gegevens om het programma te laten starten. Hoe kan je nu uitmaken dat een aantal instructies opleveren wat je ervan verwacht? Ofwel door het programma te laten lopen ofwel door het aan te tonen. In het eerste geval bevestig je dat je niet weet wat er gaat komen en dat is in strijd met de onderstelling dat er niets nieuws kan uitkomen. In het tweede geval moet je al bewijzen aanleveren en wat als die niet komen? Neem eens een eenvoudig voorbeeld. Een op dit ogenblik openstaand probleem in de wiskunde is het vermoeden van Goldbach dat zegt dat elk even getal, groter dan 2, de som is van twee priemgetallen (getallen groter dan 1, deelbaar door 1 en zichzelf). In het vierde hoofdstuk van het boek zeg ik er iets meer over. Schrijf nu een zeer eenvoudig programma dat het volgende doet:

(1) Begin met $n = 4$,

(2) Ga voor alle priemgetallen p kleiner dan n of er een priemgetal q bestaat zodanig dat $p + q = n$,

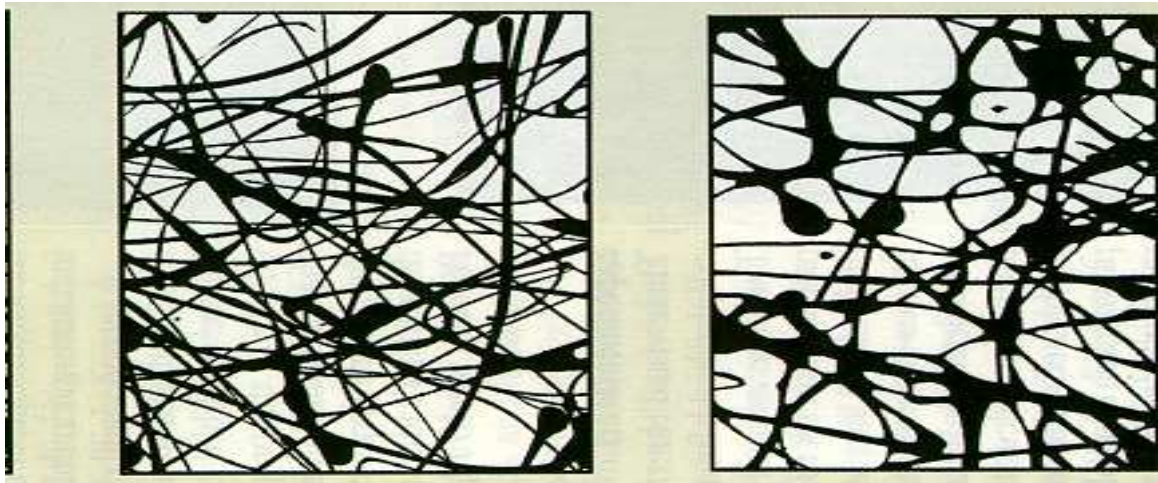
(3) Is het antwoord op (2) negatief (voor geen p is er een q te vinden), stop,

(4) Is het antwoord op (2) positief, ga naar (1) en tel 2 bij bij n .

Dit programma kan twee dingen doen: ofwel stopt het op een bepaald punt en produceert een tegenvoorbeeld voor het vermoeden van Goldbach – een even getal dat niet de som is van twee priemgetallen – ofwel blijft het programma oneindig lang bezig. Indien we zouden weten welk van deze twee scenario's het geval is, dan zouden we het vermoeden van Goldbach aangetoond hebben. Dat is niet zo dus weten we niet wat dit programma zal doen. Bovendien, indien er een tegenvoorbeeld zou zijn, hebben we ook geen idee wanneer we dit mogen verwachten. Dus zelfs bij zo'n eenvoudig voorbeeld hebben we al niet meer

zekerheid over de mogelijke uitkomsten. Wat moet het dan betekenen indien we met echt ingewikkelde programma's te maken hebben?

- Pagina 76: voor de architectuur wil ik graag verwijzen naar het achtste hoofdstuk van mijn boek *Over wat ik nog wil schrijven*.
- Pagina 77: vergeef de onderwijzer die in mij schuilt en die per se wil uitleggen wat het metaforische element is in de zin "We hebben alle dagen in de zon gelegen". Als je daadwerkelijk in de zon zelf hebt gelegen, dan zou je er zeer slecht moeten uitzien want het is daar verschrikkelijk heet. Maar uiteraard bedoelen we de zonnestralen hoewel we die eigenlijk ook niet direct zien.
- Pagina 81: laat ik een korte toelichting geven bij Jackson Pollock en de *action painting*. De zogenaamde *drip paintings* hebben zo'n "woeste" structuur dat je denkt dat geen wiskundige hiermee iets kan aanvangen. Vreemd genoeg zouden ze ongelijk hebben.

Bekijk even deze twee afbeeldingen. Een is een fragment uit een doek van Pollock, het ander is een machinaal gegenereerd beeld. Niet door een kopie te maken of iets van dien aard, maar door de onderliggende structuur te begrijpen. Het ongelooflijke is dat Pollock, zonder het te weten, de zogenaamde chaostheorie in de praktijk heeft gebracht. De basisgedachte van de chaostheorie is dat relatief eenvoudige systemen – in termen van de regels die het systeem besturen – bijzonder complex gedrag kunnen produceren. Zo ook hier. Door gebruik te maken van verfpotten met een gat in de bodem *niet* in het midden van de bodem maar aan de rand ervan, en vervolgens de pot te laten ronddraaien boven het doek, creëer je precies de voorwaarden om chaotische effecten te produceren. Daarom ook dat de doeken van Pollock ons zo kunnen intrigeren: er zit een zichtbare complexiteit in die totale wanorde nooit zou kunnen voortbrengen. Een goede referentie is het artikel "Order in Pollock's Chaos" van Richard P. Taylor in *Scientific American* van december 2002. Taylor heeft een machine bedacht om drip paintings te maken. Om geen verwarring te creëren: het linkse beeld is het computerbeeld, het rechtse beeld is van Pollock zelf, een detail uit drip painting "Painting number 14".

- Pagina 82: de literatuur over logisch denken en vooral het falen ervan in het dagdagelijkse doen en laten (maar vooral denken) is stilletjesaan onoverzichtelijk aan het worden. Ik

vermeldde hierboven al het boek van Mersch, *Oogklepdenken*, maar ook het recent verschenen boek *Ons feilbare denken* van Daniel Kahneman, één van de pioniers in het veld, is zeer de moeite waard (en met grote vreugde voor mijn kijk op de dingen heb ik mogen vaststellen dat het een bestseller geworden is, alles behalve evident). In het reeds vermelde *Tot in der eindigheid* heb ik in het hoofdstuk over mirakels al uitgebreid deze problematiek aangekaart met bijhorende quiz!

- Pagina 83: wat de oorsprong van taal betreft, valt er heel wat te zeggen. Er zijn theorieën, voorstellen en hypothese in overvloed zodat het geen eenvoudige zaak is uit te maken waar we nu precies staan op dit ogenblik. De opvatting dat taal te maken heeft met het waarneembaar maken van de sociale relaties in een groep heb ik ontleend aan het werk van Robin Dunbar. Zie vooral zijn schitterende boek *Grooming, Gossip and the Evolution of Language* van 2004. De reden dat ik mij tot deze hypothese erg aangetrokken voel, is omdat ze een uitleg geeft aan een gekend menselijk sociaal gedrag: roddelen. Door over iemand te roddelen exploreren we sociale verhoudingen, zien we wie wie apprecieert of juist verguist en uiteraard versterken we de banden met de mensen met wie we roddelen. De ervaring heeft mij ook geleerd dat, als het op roddelen aankomt, er misschien wel een genderverschil kan bestaan maar dat het enkel een kwestie van gradatie kan zijn. Mannen kunnen even goed zo niet beter roddelen dan vrouwen, geloof mij vrij!
- Pagina 83: dit was een beetje stout van mij, excuses! De filosofen zullen natuurlijk de parafraze op de beroemde uitspraak van Immanuel Kant herkend hebben: denken zonder ervaring is leeg, maar ervaring zonder denken is blind. Belangrijker is evenwel de keukenmetafoor die ik hier introduceer. Zelf heb ik ook lange tijd het erfelijk materiaal, het DNA, gezien als een computerprogramma maar die vergelijking toont te veel tekorten. Het mooie aan de keukenmetafoor is dat het DNA nu verschijnt als een receptenboek (dat in de kern van de cel opgeborgen zit), moet gelezen worden door het RNA en dan moet uitgevoerd worden in de cel buiten de kern en dat is de keuken. En nu mag er in dat receptenboek het mooiste, leukste, smakelijkste recept staan maar, als er ingrediënten in de keuken/cel ontbreken, zal het nooit lukken. Bovendien moet je er ook voor zorgen dat bepaalde ingrediënten niet in de schotel geraken om te vermijden dat de smaak helemaal verloren gaat en kan het best zijn dat de keuken/cel na verloop van tijd structurele tekorten of wijzigingen begint te vertonen die niet direct door het receptenboek worden teweeggebracht. Ik verwijs hier naar het fascinerende domein van de epigenetica. Wegens nog niet voldoende vertrouwd met het onderwerp durf ik er geen al te straffe uitspraken over plegen maar dat we hiervan meer zullen horen in de toekomst, dat geloof ik wel. In ieder geval, als je een vergelijking wil maken, geen computer maar een keuken, dat is het.
- Pagina 84: met een zeker gemak praat ik over de verworvenheden van de moderne wetenschapsfilosofie maar dit in meer detail uiteenzetten zou een apart boek opleveren. Om eerlijk te zijn, eigenlijk bestaat dit boek al en daarom, als ik mag, verwijs ik naar mijn handboek over logica en

wetenschapsfilosofie, uitgegeven door de VUBPRESS. Maar *Tot in der eindigheid* heeft ook een hoofdstuk waarin de zaak wordt uiteengezet en in de bibliografie zijn verwijzingen te vinden naar de oorspronkelijke literatuur.

- Pagina 86: het mirakelargument van David Hume – dit wordt uitgebreid behandeld in het reeds meermaal aangehaalde *Tot in der eindigheid* – kan in hedendaagse termen als volgt worden geformuleerd. We nemen drie zaken aan: (a) mirakels, als ze voorkomen, horen uitermate zeldzaam te zijn, uitdrukbaar door een kans p die zeer klein moet zijn en (b) niemand is absoluut betrouwbaar, dus aan een persoon kan een betrouwbaarheid worden toegekend, stel q , die dicht bij 1 ligt maar er wel verschillend van is en (c) p is veel kleiner dan $1 - q$ omdat de kans dat men zich vergist (dat is $1 - q$) groter moet zijn dan de kans dat een mirakel zich voordoet en dat is p . Hiermee gewapend redeneren we als volgt. Er zijn maar twee scenario's mogelijk:
 - (a) Het mirakel heeft zich voorgedaan en de persoon heeft zich niet vergist. De kans dat deze twee dingen zich tezamen voordoen is $p \cdot q$,
 - (b) Het mirakel heeft zich niet voorgedaan en de persoon heeft zich vergist. De kans dat deze twee dingen zich tezamen voordoen is $(1 - p) \cdot (1 - q)$.Maar (c) zegt dat $p < 1 - q$ waaruit volgt dat $q < 1 - p$ en dus dat $p \cdot q < (1 - p) \cdot (1 - q)$, anders gezegd, het tweede scenario is waarschijnlijker dan het eerste en dus neem je aan dat er zich geen mirakel heeft voorgedaan. Het leuke aan deze redenering is dat je niet hoeft te weten of er zich nu al of niet iets heeft voorgedaan! Als je reële cijfers neemt, dan zie je meteen hoe waarschijnlijk (b) is ten opzichte van (a). Stel dat $p = 1/10^9$, dat is 1 op een miljard en dat $q = 0,99$, dan is $p \cdot q$ naar boven afgerond $1/10^9$. Dus ongeveer 1 op een miljard. Maar $(1 - p) \cdot (1 - q)$ is $(1 - 1/10^9) \cdot 0,01$ en dat is ongeveer 1 maal 0,01 dus 1 op honderd. Het tweede scenario is dus 100.000 maal waarschijnlijker dan het eerste. Dan moet je toch niet twijfelen!
- Pagina 89: een van de impressionantste voorbeelden die ik ken van informatie die door de mensen zelf wordt toegevoegd aan gebeurtenissen is een onderzoek naar de bomaanslagen die in Londen hebben plaatsgehad ondertussen al een paar jaar geleden. Behalve de Londense metro, was ook een dubbeldekkerbus slachtoffer van een aanslag. Nu blijkt dat er geen beelden bestaan van de ontploffing zelf. Maar een onderzoek bij 150 Britse en 150 Zweedse ondervraagden liet zien dat een groot gedeelte er diep van overtuigd was de ontploffing zelf gezien te hebben op tv of gelijkaardig medium. De auteurs van het onderzoek zijn James Ost, Pär-Anders Granhag, Julie Udell en Emma Roos af Hjelmsäter en het artikel draagt als titel "Familiarity breeds distortion: The effects of media exposure on false reports concerning media coverage of the terrorist attacks in London on 7th July 2005". Een volledige versie van het artikel is te vinden op: <http://www.port.ac.uk/departments/academic/psychology/staff/downloads/filetodownload,114257,en.pdf>.
- Pagina 94: ik heb al een paar keer deze redenering gepresenteerd om na te gaan of mensen denken dat ze steek houdt of juist niet maar het zijn eerder gefronste wenkbrauwen die ik als antwoord krijg. Dit is de redenering en aan de lezer om uit te maken of ik er helemaal naast zit dan wel smak erop: (a) Als een lamp x zuiniger is dan een lamp y dan moet je x vervangen door y , (b) wetenschap en technologie, net zoals de economie, moeten blijven

groeien en dus (c) zal er voor een bestaande lamp x altijd een lamp bedacht worden, z, die zuiniger is dan x, en hieruit volgt dat (d) elke lamp altijd zal vervangen worden door een volgende lamp. En we moeten ze vervangen anders zijn we onverantwoord bezig. Maar het tempo van verandering ligt tegenwoordig hoger dan de levensduur van de lampen in kwestie dus vervangen we lampen door andere lampen hoewel ze nog niet opgebruikt zijn. Is het niet zuiniger om de bestaande lamp tot het einde te gebruiken? En dan heb ik nog geen woord gezegd over de gegenereerde afval iedere keer als we overstappen naar een nieuw type. Klinkt dit nu compleet onnozel of moet ik tot de conclusie komen dat de economie waarin wij ons bevinden niet kan samengaan met een idee van zuinigheid? En, als dat zo is, dan hebben we een diep en fundamenteel probleem.

- Pagina 95: dit is een oefening in logisch denken. Als je de redenering iets formeler uitdrukt dan zie je sneller de correctheid ervan. Stel door p “De zon schijnt”, q “Het is woensdag”, r “Het huis is leeg” voor dan is de bewering dat uit:

- (a) De zon schijnt of het is woensdag: p of q
 (b) Het huis is leeg tenzij het woensdag is: als r dan niet q
 volgt dat
 (c) Als de zon niet schijnt, dan is het huis niet leeg: als niet p dan niet r

Stel dat p niet het geval is, dan volgt uit (a) dat q het geval moet zijn want (a) zegt dat je maar twee mogelijkheden hebt en één ervan is uitgesloten. Maar als we q hebben dan volgt met (b) dat r niet het geval is, want stel dat r wel het geval was, dan volgt uit (b) dat q niet het geval is en dat kan niet. Samengevat, als p niet het geval is, dan is r niet het geval, of, anders uitgedrukt, als niet p dan niet r.

- Pagina 101: indrukwekkend hoe snel de tijd kan gaan. Toen ik de tekst schreef was Rick Santorum nog in volle race voor het presidentschap en was nog niet duidelijk dat Mitt Romney zou gaan lopen met de prijzen. Niet dat we met Romney zoveel beter af zouden geweest zijn maar sommige uitspraken van Santorum over seksualiteit en religie waren echt wel verbijsterend, een andere term is nauwelijks bruikbaar.

- Pagina 102: de campagne tegen kinderporno ging uit van *Child Focus*. De campagne werd zeer gemengd onthaald en heeft dus helaas zijn doel enigszins voorbij geschoten. Nochtans leek het mij fantastisch gevonden gezien de intrinsieke complexiteit van de actie. Maar misschien is het gebrek aan éénduidigheid de doodsteek geweest. Indien geen porno, dan ook geen kinderporno, dus ban alle porno. Ik vrees dat het zo niet werkt.

- Pagina 103: wie de scène met Harry en Sally niet kent, hier is de link naar Youtube: <http://www.youtube.com/watch?v=FZluzt3H6tk>.

- Pagina 108: mijn beschouwing over de Chileense mijnwerkers is geïnspireerd door, onder andere, het werk van Rudy Kousbroek, de helaas recent overleden Nederlandse schrijver, die in zijn boek *Hoger honing* een hoop van dergelijke overwegingen heeft samengebracht. De vorige paus, Johannes Paulus II, heeft zelf verklaard dat de aanslag op hem gepleegd door Ali Ağca op 13 mei 1981 mislukt is omdat de maagd Maria zelf de baan van de kogel heeft afgebogen. Dit brengt Kousbroek tot volgende overpeinzing: “Ziedaar een van de grote mysteriën van het geloof, waarin nog een andere component meespeelt, namelijk dat zonder die beperkingen aan het vermogen om wonderen te doen het mirakel onzichtbaar wordt. Als de Moeder der Smarten bewerkstelligd had dat de dader zich verslapen had, of zijn pistool thuis had laten liggen, of de kogels niet kon vinden, dan zou er geen wonder zijn geweest. Niemand had geweten dat er een aanslag op de Paus zou worden gepleegd als Maria er een stokje voor had gestoken.”
- Pagina 109: de literatuur over religie vanuit evolutionair standpunt is, net zoals de literatuur over cognitieve psychologie, onoverzichtelijk aan het worden. Zelf heb ik nog steeds een lichte voorkeur voor het boek van Daniel Dennett (toch zeker als startboek), *The Breaking of the Spell*, in het Nederlands vertaald als *De betovering van het geloof*.
- Pagina 110: in woorden valt het niet uit te drukken dus daarom deze link waarbij ik alleen maar kan zeggen: geniet! (<http://www.youtube.com/watch?v=UHUjnWVsYc0>)

Een paar aanvullende gedachten:

Met groot genoegen heb ik mogen vaststellen dat Paul Verhaeghe in *De neoliberale waanzin. Flexibel, efficiënt en ... gestoord* (Brussel: VUBPRESS, 2012) een betoog presenteert dat zeer gelijkaardig is aan mijn benadering. Beiden zijn we verbaasd over de wending die deze

wereld heeft genomen en die zich niet goed aankondigt. In zijn vervolgboek *Identiteit* komt dit nog duidelijker tot uiting.

Ondergoed

In model gedrukt

Deze mensen zijn dik. Echt waar. Je ziet het alleen niet, want ze dragen corrigerend ondergoed van het merk Spanx. Daarmee worden hun vetrolletjes (ze hebben ze heus!) keurig in model gedrukt. Spanx werd bedacht door de Amerikaanse Sara Blakely, die er een waar imperium mee opbouwde. Het voelt absoluut niet aan als een

korset, het is gewoon heel stevig katoen, belooft ze. Sterren als Julia Roberts en Gwyneth Paltrow dragen het ook (zij zijn dus eigenlijk ook dik). Nu is dit wonderondergoed voor haar en voor hem ook in Nederland te koop. Let maar op, we gaan er met zijn alleen plots een stuk slanker uitzien.

Een voorbeeld van onmogelijk vol te houden schoonheidsidealen heb ik recent gevonden in het Nederlandse dagblad *Trouw*: een reclame voor ondergoed dat niet laat zien dat je dik bent. Wat een verrassing moet dat niet wezen in de late avond of vroege ochtend!

Wat ik niet heb kunnen exploreren, onder andere wegens onvoldoende vertrouwd met het onderwerp, is hoe over lichaam en lijf wordt geschreven en gedacht bij auteurs zoals Merleau-Ponty. Zonder enige twijfel

verwacht ik vele verwantschappen maar dit moet ik overlaten aan anderen. Ik vermeld toch

graag Marc Van den Bossche: *Natuur en lijfelijkheid. Proeven van een esthetisch denken* (Utrecht: Jan van Arkel, 1998).

Het Facebookverhaal heeft veel te maken met de grootte-orde van groepen die we als mensen 'aankunnen'. Dit is al zeer uitvoerig bestudeerd en een naam die regelmatig opduikt in dit verband is de reeds vermelde Robin Dunbar. Zie bijvoorbeeld *How Many Friends Does One Person Need? Dunbar's Number and Other Evolutionary Quirks* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2010).